NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.
2 Cor. IV: 13.

HET WOORD.

BESCHOUWING DER ACHTTIEN EERSTE VERZEN VAN HET EVANGELIE VAN JOANNES.

Wij hebben voor ons een Schrift van Joannes, den Discipel *dien Jeſus lief had*, die vallende op de borst des Meesters, de verborgenheden aldaar mocht leeren vragen en verſtaan (*). Gelijk alles in Gods werken, in Gods woord, orde en harmonie is, zoo beſtaat er ook eene overeenkomst en zamenſtemming tusſchen de perſonen en karakters der vier Evangelisten, en hunne onderſcheidene beſchouwingen en voorſtellingen van dat Eenige en alles in zich vereenigende voorwerp van hun geloof en van hunne prediking; CHRISTUS. Het Evangelie van Joannes is op eene van zijne drie voorgangers zich wonderlijk onderſcheidende wijze, dat der diepſte Verborgenheid, dat der innigſte Liefde, dat der eeuwige Godheid van den Zoon. Evangelist, Apostel, Propheet, draagt ieder ſchrift, iedere uitdrukking van dezen *afgezonderden* onder 's Heeren discipelen het kenmerk der tederſte vertrouwelijkheid met Hem, die aan de rechterhand der Majesteit in de hoogſte hemelen dezelfde is en blijft voor de Zijnen, die Hij was aan den oever der zee van Galilea, of aan de tafel des Avondmaals in de heilige ſtad. In hoogen ouderdom (hoogstwaarſchijnlijk na de verwoesting van Jeruſalem) alleen van alle de Twaalve en zijne vroegſte medearbeiders overgebleven, ſchreef Joannes zijn getuigenis tegen de ijdele beſpiegelingen eener *valſchelijk zoogenaamde wetenſchap* (die der Gnostieken); maar terwijl hij deze dwaalgeesten als op hun eigenen gekozenen grond beſtrijdt en ontzenuwt, opent hij te gelijk eene nieuwe deure tot diepten van wezenlijke kennis in die waarheid die naar de Godzaligheid is. Hetgeen veelal bij de drie vroegere Evangelie-ſchrijvers meer in de uitwerkſelen en uitwendige toedracht der zaken voorgesteld ſtaat, dat wordt bij Joannes beſchouwd in zijne diepſte en verborgenſte oorzaken, aanſchouwelijk gemaakt als uit het binnenſte des heiligdoms van boven. Zijne verhalen van Jeſus wandel en werken onder de menſchen zijn eigenlijk eerder tafereelen, gelijkſoortig met die, waarin hem later op Patmos de lotgevallen der Gemeente en der wereld, de teekenen van 's Heeren toekomst en heerlijkheid in den Geest werden vertoond. Gelijk voorts in alle derzelver deelen de ſchriften des Ouden en die des Nieuwen Testaments zich wederzijds in elkander afſpiegelen, zoo is datzelfde op eene bijzondere wijze zichtbaar in het Evangelie, de Brieven, vooral ook het Boek der Openbaring van dezen Apostel. De geestelijk-gezinde opmerker hervindt overal in zijne ſchriften Moſes, Salomo, Jeſaia en alle de Propheten; hunne uitdrukkingen, hunne kleur, zoo wel als hunne van God ingegevene en eeuwig onveranderlijke leer. Het is dan eens de toon van het ſcheppingsverhaal, dan eens die van het Hoogelied, dan eens die van het Boek der Spreuken, dan eens van geheel die profecy, *waarvan de geest het getuigenis van Jeſus is*. Openb. XIX. v. 10. Eindelijk, ingeleid te worden in de eerſte, de meest geestelijke en verborgene beginſelen, en die uit te drukken in den aller-eenvoudigſten en te gelijk aller-verhevenſten vorm; door kleine, nimmer genoeg opgemerkte en overdachte woordekens de diepzinnigſte waarheden met de volkomenſte juistheid en in hare ſijnſte ſchakeeringen voor te dragen, dat is op de alleronderſcheidenſte wijze, en in de hoogſte mate, de gave des Geestes, aan den geliefden discipel toebedeeld. Daarom dan ook, nadat de Evangelisten, zijne voorgangers, de afſtamming van den

(*) Joh. XIII. v. 23—26. XXI. v. 20.

Heere uit Abraham (*) en Adam (†) hebben beſchreven; vangt Joannes zijn Evangelie aan met de verklaring van zijn eeuwig voorbeſtaan, van zijne Godheid. Daarom dan ook ontwikkelt hij de vervulling der prophecyen in bijzonderheden, te voren onaangeroerd gelaten, en als voor dezen laatſten en innigſten aller Evangelisten en Apostelen bewaard (§). Daarvan daan insgelijks dat altijd bijzondere kenmerken der werken zoowel als der geſprekken, die bij Joannes van den Heere te boek geſteld zijn; de genezing van een blind*geborenen*, de vergeving van eene *op de daad gegrepene* zondareſſe, de opwekking van een reeds *vier dagen begravenen*, reeds *riekenden* Lazarus. Is het wonder, zoo de altijd ongeestelijke en bekrompene Neologie Jeſus bij Joannes als een geheel anderen meent voorgeſteld te zien, dan bij de vroegere Evangelisten? Bij alle vier Dezelfde, en door denzelfden Geest in een iegelijk hunner geopenbaard, is evenwel het ſtandpunt waarop zij ſtaan, een iegelijk in hunne verkondiging en beſchrijving, verſchillend; dat van Joannes het verhevenſte, het diepzinnigſte zijnde, brengt noodwendig eene voorſtelling mede, van de vroegere onderſcheiden, niet afgeſcheiden, veel min afwijkend; even als de Perſoon zelve des Heeren, altijd en in eeuwigheid Dezelfde, toch wederom anders in de kribbe te Bethlehem, en anders in den doop aan den Jordaan, en anders in de verheerlijking op den berg, en anders in de verſchijningen na zijne Opſtanding gezien werd. Eenheid in menigvuldigheid en rijkdom van verſcheidenheid is ook hier weder kenmerk van Goddelijke heerlijkheid en waarheid.

Vs. 1. *In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God.* Moſes had geſchreven: *In den beginne ſchiep God den hemel en de aarde.* Joannes hierop terug ziende vangt aan in den zelfden toon zoo wel als met dezelfde uitdrukking: *In den beginne*, dat is, voor het dáár zijn van eenig ſchepſel, op dat ondoorgrondelijke punt van overgang tusſchen de nooit begonnen eeuwigheid, en de met het werk der ſchepping noodwendig zamenhangenden aanvang des tijds, dat is derhalve, van eeuwigheid. In dat begin dan *was* het Woord. Het *werd* niet (ἐγένετο), maar het *was* (ἦν). Dat Woord dus, aan hetwelk geen *worden*, geen aanvang nemen van beſtaan, maar een *aanwezen* bij den beginne toegeſchreven wordt, dat was nimmer een ſchepſel, maar de Schepper zelve en God. Voor niets minder dan dit, erkent, belijdt, en verkondigt hier Joannes zijnen Heer met de uitdruklijke verklaring: *Het Woord was bij God, en het Woord was God;* καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος; en in dat zelfde Evangelie de Apostel Thomas, *antwoordende en tot Hem zeggende: mijn Heer en mijn God.* Joan. XX. v. 28. Ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν ἀυτῷ· ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου; en Paulus: *Uit welken Christus is zoo veel het vleesch aangaat, dewelke is God boven alle te prijzen in der eeuwigheid, Amen.* Rom. IX. v. 5. ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς ἐυλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν. Dus had ook in vroeger eeuwen de Propheet Jeſaia van den beloofden Meſſias, *waarachtig mensch* en *waarachtig God*, geſproken: *Een kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven, en men noemt zijnen naam Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der Eeuwigheid, Vredevorst.* Jeſ. IX. v. 5. verg. X. v. 21.

Die Zoon dan nu van ouds beloofd, dat Woord van eeuwigheid beſtaande, *was bij God*, te weten den Vader, die in de Schrift bij *uitnemendheid* (niet bij *uitſluiting* van den Zoon of van den Geest) dezen aan geen ſchepſel mededeelbaren Naam draagt. *Bij God* of *in den ſchoot des Vaders* (vs. 18) was Hij, en Hij was met den Vader *God*. Want het Goddelijke Wezen (en voor deze diepte der eenvoudige geopenbaarde waarheid zijn de twijfelaars aan de verborgenheid der H. Drieëenheid maar al te zeer blind!) het Goddelijke Wezen is in zich zelve wel ééne volmaakte, onverdeelbare, en onzamengeſtelde, doch geenszins eene werkelooze, afgetrokkene Eenheid; maar van alle eeuwigheid zich zelven denkende en beminnende brengt de God des levens en der liefde zich zelven altoosdurend voort, drukt Hij zich zelven allervolkomenst uit, deelt Hij het leven, dat in Hem zelven is, in alle deszelfs volheid en Wezen mede; en ziedaar het *bij* en *met* den Vader van eeuwigheid beſtaan hebbend Woord, de Zoon, Joh. V. v. 26, het *uitgedrukte Beeld Zijner zelfſtandigheid*. Heb. I. v. 3. Alle deze denkbeelden en benamingen zijn geen bloote te gemoetkomingen aan onze menſchelijke of zinlijke begrippen; maar juist omgekeerd, de voortbrenging van menſchen uit menſchen, het woord dat ook uit des menſchen binnenſte uitgaat en hem uitdrukt, de afſpiegeling en afbeelding van het eene ſchepſel in het andere is niet dan eene gelijkenis door God van Zijne eigene natuur aan Zijn ſchepſel ingedrukt, en in de hoogſte uitnemendheid aan den mensch. Gelijk dan de zoon eenes menſchen mensch is, zoo is de Zone Gods God; gelijk het woord des menſchen van uit het binnenſte zijnes wezens uitgaat, hem uitdrukt, hem vertegenwoordigt, ſchoon van wege de eindigheid en onvolkomenheid van het ſchepſel, ſlechts ten deele; zoo is het *Woord*, hier door Joannes verkondigd, de volkomene, de levendige, de perſoonlijke uitdrukking van den Vader. *De eeniggeboren Zoon, die in den ſchoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard* (v. 14). *Die mij gezien heeft, die heeft den Vader gezien.* (XIV. v. 9). *Ik en de Vader zijn één* (X. v. 30). *Het woord* alzoo *was bij God, en het Woord was God.*

Vs. 2. *Dit was in den beginne bij God. Dit* Woord (οὗτος te weten ὁ λόγος) was in den beginne bij God. De Apostel ziet hier in den Geest niet ſlechts op het verhaal der Schepping bij Moſes, maar ook op de Perſoonlijke voorſtelling (niet Oosterſche *persoonsverbeelding*, gelijk de nieuwe uitlegkunde wil) van de *Wijsheid* bij Salomo, die in zijn diepzinnig Spreukenboek geen bloote regelen van levenswijsheid en zedelijkheid gaf, maar de onderwijzingen dier volmaakte, dier *Opperſte Wijsheid*, die naderhand gezien en gehoord onder de menſchen kin-

---

(*) Matth. I.
(†) Luc. III.
(§) Verg. b. v. Joh. XIX. v. 23, 24. met Matth. XXVII. v. 35.

deren van zich zelve getuigde: *meer dan Salomo is hier*, te weten geen Wijste onder de wijzen, maar de Bron zelve aller wijsheid, Christus, *de kracht Gods*, *en de wijsheid Gods*, 1 Cor. I. v. 24. Heerlijk is de harmonie tusſchen de beſchrijving van dien Goddelijken Perſoon in de hoogverheven raadſelſpreuk van den Jeruſalemſchen Koning, en het begin des Evangeliums van den Galileeſchen visſcherszoon, hetwelk wij hier voor oogen hebben! Wat deze laatſte uitdrukt door dat korte maar alles bevattende, *In den beginne was het Woord!* dat werd door genen, eeuwen te voren aldus beſchreven, Spreuken VIII. v. 22—31: Jehovah *bezat mij in het beginſel Zijnes wegs, voor Zijne werken, van doe aan. Ik ben van eeuwigheid gezalfd geweest van den aanvang, van de oudheden der aarde aan. Ik was geboren als de afgronden nog niet waren, als nog geene fonteinen waren, zwaar van water. Aleer de bergen ingevest waren, voor de heuvelen, was ik geboren. Hij had de aarde nog niet gemaakt, noch de velden; noch den aanvang van de ſtofkens der wereld. Doe hij de hemelen bereidde, was ik daar: doe hij eenen cirkel over het vlakke des afgronds beſchreef. Doe hij de oppervlakte van boven vestigde; doe hij de fonteinen des afgronds vast maakte. Doe hij de zee haar perk zettede, op dat de wateren zijn bevel niet zouden overtreden; doe hij de grondvesten der aarde ſtelde. Doe was ik een voedſterling* (*) *bij Hem* (de Eeniggeboren Zoon, die in *den ſchoot* des Vaders is), *en ik was dagelijks zijne vermakingen* (de geliefde Zoon, in wien al het Welbehagen is) *t' aller tijd voor zijn aangezichte ſpelende* (dat zijn die ſpelingen der Eeuwige Wijsheid in de voortbrengſelen der ſchepping en hare harmoniën, in de wegen der Goddelijke Alregeering en hare bedeelingen, in de zamenſtelling der Heilige Schriften en hare diepten); *en mijne vermakingen zijn met der menſchen kinderen* (de vermakingen van Hem, die ook als een mensch eenmaal onder de menſchen verkeerd heeft, ſchoon van eeuwigheid geweest en blijvende in de geſtalteniſse Gods), — En ſtraks, aldaar v. 35, 36: *Die mij vindt, vindt het leven, en trekt een welgevallen van den Heere; Maar die tegen mij zondigt, doet zijne ziele geweld aan: alle die mij haten hebben de dood lief;* gelijk bij Joannes (III. v. 36.): *Die in den Zone gelooft die heeft het eeuwige leven: maar die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op Hem.*

Vs. 3. *Alle dingen zijn door hetzelve gemaakt, en zonder hetzelve en is geen ding gemaakt, dat gemaakt is.*

De Schepping van alle dingen wordt hier en elders aan den Zoon zóo wel als aan den Vader toegeſchreven; zoo b. v. alleronmiddelijkst in den Brief aan de Hebreën (I. v. 8, 10): *Maar tot den Zone zegt hij, Uw troon o God, is in alle eeuwigheid — en, Gij Heere! hebt in den beginne de aarde gegrond, en de hemelen zijn werken uwer handen.* In dien zin noemt Christus zich

(*) Hebr. אָמוֹן.

zelven *het Begin der Scheppinge Gods* (Openb. III. v. 14), te weten, *het werkende Begin*, de Oorſprong. God de Vader, de Onzienlijke en Verborgene, kon zich noch met eenig ſchepſel noch met de ſchepping zelve in betrekking ſtellen, dan door dat van Hem uitgaande Woord, den van eeuwigheid (nimmer geſchapenen, maar) gegenereerden Zoon. Ware Deze (gelijk het de doodelijke dwaalleer van Arius en Brouwer medebrengt) ſlechts een verheven Schepſel, een Geest van hoogere natuur, zoo had dat wezen zelve wederom op zijne beurt de tusſchenkomst van een nog hooger noodig gehad, om in het beſtaan te worden geroepen, en dus in het oneindige. Beſlisſchend tegen deze wangevoelens is de krachtige herhaling alhier: *En zonder hetzelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is*, of liever, *is geen ding geworden, dat wording had;* ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. *Worden* (γένεσθαι), kent de heilige ſchrijver toe aan al wat *ſchepſel* is; *zijn* (εἶναι) *wezen*, alleen aan den Schepper, den ongeſchapen Zoon, den God van eeuwigheid. Zoo is dan nu en Hij *uit* wien, en Hij *door* wien alle dingen zijn (1 Cor. VIII. v. 6), een en dezelfde God, perſoonlijk onderſcheiden als Vader en Zoon, het ſchepſel voortbrengende, bezielende, bewerkende door den Heiligen Geest. En dit is de verborgenheid van het woord der aanbiddelijke Drieëenheid reeds bij Moſes (Gen. I. v. 26). *Laat* ons *menſchen maken* (*)! Ook op deze uitdrukking heeft Joannes in zijn Evangelie den weêrklank in dat ontzachelijke *Wij* en *Ons*, waarmede Jeſus zijne volmaakte evengelijkheid en eenswezenheid met den Vader te kennen geeft. *Mijn Vader zal hem liefhebben* (XIV. v. 23) *en* wij *zullen tot hem komen, en zullen woninge bij hem maken;* en (XVII. v. 21, 22): *Opdat zij alle een zijn, gelijkerwijs gij, Vader, in mij, dat ook zij in* ons *één zijn. En ik heb haar de heerlijkheid gegeven, die gij mij gegeven hebt, op dat zij één zijn, gelijk als* wij *één zijn.* Met even dezelfde gemeenzaamheid met welke Jeſus als een mensch onder de menſchen tot zijne discipelen zegt: *Lazarus* onze *vriend ſlaapt*, verklaart Hij in de aangehaalde plaats zijne Goddelijke eenzelvigheid met den Vader, door eene uitdrukking van gelijkheid en gemeenſchap, die geen bloot ſchepſel, hoe hoog ook verheven, zonder Majeſteitsſchennis omtrent den Oneindigen God had kunnen gebruiken: wij.

Vs. 4. *In hetzelve was het leven, en het leven was het licht der menſchen.*

God is het, in wien *wij leven*, *ons bewegen*, *en zijn* (Hand. der Apost. XVII. v. 28). *Ik ben uw Leven*, zegt God door Moſes aan Israël (Deuter. XXX. v. 20). *Ik ben het Leven*, zegt Jeſus tot zijne discipelen. Dat *Leven* nu, die Goddelijke Perſoon, in wien de volheid des Goddelijken Levens, en even daarom de oorſprong en het beginſel en de altijd vloeiende bron van alle ſchepſellevens is, dat Leven was ook *het Licht der menſchen*, dat was de oorſprong, het beginſel, de bron van alle ver-

(*) Hebr. נַעֲשֶׂא אָרָם

ſtand, van alle heiligheid, in één woord, van al wat in den mensch het evenbeeld Gods daarſtelde. Joannes ſpreekt hier nog ſteeds van de betrekking van het ongeſchapen Woord tot de *eerste* Schepping, tot den oorſpronklijk goed en recht geſchapen mensch; en hij blijft op de beſchrijving der Opperſte Wijsheid bij Salomo zinſpelen: *Raad en het wezen zijn mijne; Ik ben het verstand, mijne is de ſterkte* (Spreuken VIII. v. 14).

Vs. 5. Maar nu daalt de heilige Schrijver af tot de Schepping, tot den mensch, zoo als die zijn na dat de zonde (*de duisternis*, VIII. v. 12. 1 Joh. II. v. 8—11) in de wereld gekomen is. *En het licht ſchijnt in de duisternisse, en de duisternisse heeft hetzelve niet begrepen.* — Het *licht*, (*dat* Licht, het Levenswoord, de Zoon) *schijnt in de duisternis*, heeft zich van den beginne na den zondeval geopenbaard in het midden van de zondige, door de zonde verduisterde wereld. Want zoo dikwerf zich God geopenbaard heeft, zoo heeft Hij zich geopenbaard door en in *het Woord.* De Engel des Verbonds in het O. T. en alle perſoonlijke verſchijning Gods aan de geloovigen van die vroegere bedeeling was dat *Woord.* Maar *de duisternis heeft hetzelve* (het Licht) *niet begrepen.* Op dat de menſche zie, is het niet genoeg dat er een Zon zij, die ſchijnt; daar moet ook een geopend, een voor het licht vatbaar oog zijn, zonder hetwelk voor hem te vergeefsch die Zon haar ſchijnſel geeft. Zoo ook in de geestelijke dingen. Zal de mensch zijnen God kennen, zoo is het noodig niet ſlechts dat zich God openbare in Christus, maar dat ook door den Heiligen Geest aan het in de zonde blind liggend ſchepſel de oogen geopend worden, op dat hij zie. De opening der oogen is de gave des geloofs, der bekeering, der zaligheid; en zonder deze, maakt de Openbaring van God aan een volk (als Israël) of in het midden der uitwendige Christenkerk door het woord der prediking, den mensch des te ſchuldiger en onverantwoordlijker. Dit is hetgeen den Propheet reeds te gelijk met zijne Goddelijke zending (Jes. VI. v. 10) verkondigd werd; en hetgeen Paulus in den Eerſten Brief aan de Corinthers (II. v. 14) niet minder uitdruklijk, als hier Joannes, verklaart: *De natuurlijke mensch begrijpt niet de dingen die des Geestes Gods zijn. Want zij zijn hem dwaasheid, en hij kan ze niet verſtaan, omdat zij geestelijk onderſcheiden worden*; en in de bede in den Brief aan die van Epheſen (I. v. 17 en volg.): dat *de God van onzen Heere Jeſus Christus, de Vader der heerlijkheid u geve den Geest der wijsheid, en der openbaringe in Zijne kennis; verlichte oogen des verſtands*, enz.

Vs. 6, 7, 8. Gelijk op de dwalingen der Gnoſtieken, zoo heeft hier en verder in zijn Evangelie de Apostel het oog ook op de onvolkomene kennis der Sabeërs en andere navolgers van Joannes den Dooper, dien zij met miskenning van Jeſus als den reeds gekomenen Mesſias, niet blootelijk den verkondiger des Lichts, maar *het Licht* zelve noemden. Van daar de veelvuldige melding van *dezen grootſten der Propheten* en de daaruit bij wege van tegenſtelling en vervollediging afgeleide verheerlijking des Heeren. (Men zie met geheel dit Hoofdſtuk, ook nog het Derde, vs. 23, 24; het Vierde, vs. 1; het Vijfde, vs, 33, 36; het Tiende, vs. 40, 41; en ook de vroegere Evangelisten hier en daar.) Eer de Apostel dan nu hier verder voortgaat met de voorſtelling van dat perſoonlijke Woord, dat ook *het Leven* zelve, en *het Licht der menſchen* is; zoo geeft hij eerst met weinige woorden een beſtemd denkbeeld van Joannes den Voorlooper, zijn perſoon, zijne roeping en zijn getuigenis. *Daar was een mensch van God gezonden, wiens naam was Joannes. Deze kwam tot een getuigenis, om van het licht te getuigen, opdat zij alle door hem gelooven zouden. Hij was het licht niet, maar* (was gezonden) *opdat Hij van het licht getuigen zoude.* Daar *was* (letterlijk *werd*, ἐγένετο, in tegenoverſtelling ſteeds van het ἦν [*was*] des ongeſchapenen beſtaans, hier gedurig aan *het Woord* geëigend) *daar was een mensch van God gezonden*; zie daar zijne roeping erkend, en op den voorgrond geſteld, als Propheet! *zijn naam was Joannes, en hij kwam tot een getuigenis om van het licht te getuigen*; een Godsgetuige derhalve, op welken zich ook de Heer zelve beroept als op den Engel voor Hem uitgezonden, om Hem in Zijn Koninkrijk uit te roepen; *om te getuigen van het Licht, opdat zij allen* niet zouden blijven discipelen van den voorlooper, maar onmiddelijk van den Heere, Joan. I. v. 35—37, *door Joannes*, door zijne bediening, in den Christus, wiens heraut hij was, *gelooven zouden. Hij was het licht niet*; hij beleed het, en riep het uit, dat hij ſlechts eene ſtem was, die in de volheid van dat WOORD verſmelten moest en zich verliezen; *het licht niet*, maar alleenlijk *een brandende en lichtende keerſe* (III. v. 35) aangeſtoken aan dat eenig oorſpronkelijke en ongeſchapen *Licht* van hetwelk hij gezonden was *om te getuigen. Hij was het Licht niet*, maar kondigde het alleenlijk aan, gelijk de morgenſter den opgang van de Zon bij wier verſchijning en voortgang alle maan- en ſterrenlicht verſchiet en verdwijnt (III. v. 30). Hij was de Bruidegom niet, maar als de vriend des Bruidegoms verblijdde hij zich de ſtem te hooren van Hem, die van boven kwam, en boven allen was (III. v. 29, 31). Welgelukzalig de Christen, de Leeraar, de dienstknecht, de geloovige wie hij zij, die aldus, gelijk Joannes den Dooper reeds onder het hart zijner moeder gegeven werd (Luc. I. v. 43, 44), ſteeds op dien Christus mag wijzen, en daarin de volkomenheid zijner vreugde mag vinden, dat Christus moet *wasſen*, hij zelve *minder worden* (III. v. 30).

Vs. 4. *Dit was het waarachtige Licht, hetwelk verlicht een iegelijk mensch, komende in de wereld.* De eigenaartigheid van den oorſpronkelijken text duldt niet alleen, maar ſchijnt te vorderen, eene andere zamenvoeging in de overzetting; te weten: *Het waarachtige Licht hetwelk verlicht een iegelijk mensch, was komende in de wereld.* Nergens in de ſchrift wordt het *komen in de wereld* (ἔρχεσθαι ἐις τὸν κοσμὸν) van de geboorte van een bloot mensch gebezigd; maar meermalen, vooral bij Joannes, van de verſchijning des Heeren in het vleesch. Joan. III. v. 19. IX. v. 39. XI. v. 27, enz. Heb. X. v. 5.

Heerlijk ſtaan alzoo (vs. 6 en vs. 9) tegen elkander over de *mensch Joannes*, en Hij die zelve *het waarachtige Licht* is; gene was *van God gezonden*, maar deze was *in de wereld komende;* gene *werd*, en deze *was.* Het *waarachtige Licht* kan geen ander zijn dan dat Wezen zelve, dat ook bij Joannes elders *een Licht* genaamd wordt *in het welk gantsch geen duisternis is*, 1 Joh. I. v. 5, hier *het waarachtige* in tegen overſtelling niet van ſchijn- of valsch-, maar van alle ontleend of geſchapen licht. Dat Waarachtige Licht *verlicht een iegelijk mensch*, eerst en oorſpronklijk in de natuur, omdat alle ſchepping, bijzonder die van den mensch niet dan door het Woord is; vervolgens en vooral in het rijk der genade, omdat dezelfde *God die gezegd heeft*, *dat het Licht uit de duisternis zoude ſchijnen*, *degene is die in onze harten geſchenen heeft*, *om te geven verlichtinge der kennis der heerlijkheid Gods in het aangezichte Jeſu Christi;* en elders: *Ontwaakt gij die ſlaapt*, *en ſtaat op uit den dooden*, *en Christus* (in de plaats van Jeſaia waarop aldaar gezien wordt, *de heerlijkheid van Jehova*) *zal over u lichten.* Eph. V. v. 14. Jes. LX. v. 1.

(*Het ſlot in een volgend Nummer*).

OVER DE WARE NATUUR VAN DEN STAAT.

Wij hebben in N°. 2, bl. 3—5 van dit Weekblad gezegd, dat Godsdienst en Vaderland twee denkbeelden zijn die niet van elkander mogen worden afgeſcheiden, en dat derhalve, althans in Nederland, ook volgens de dierbaarſte herinneringen onzer godvruchtige voorvaderen, *de Staat Christelijk* moet zijn. Doch daartegen verheffen zich al aanſtonds *en* de geheel materiële, *en* de bloot filozoofſche denkbeelden omtrent de Staatsleer. Om dus ons gevoelen nader vast te ſtellen is het noodig die vooreerst te wederleggen.

Sommigen beſchouwen den Staat geheel ſtoffelijk als eene *machine.* Mocht deze meening plaats vinden, dan ware voorzeker de gedachte aan een *christelijk werktuig* al zeer ongerijmd. Vernederender denkbeeld intusſchen voor den mensch laat zich wel naauwelijks uitdenken. De leden van den ſtaat als onbezielde beelden voor te ſtellen, die door zichtbare of onzichtbare ſnoeren uit een gemeen middenpunt worden in beweging gebracht, ziedaar een denkbeeld, dat alleen door het uiterſte materialismus kon worden uitgedacht, geliefkoosd, aangeprezen, aangewend. Intusſchen is deze voorſtelling in naauw verband met de volſtrekte *Centraliſatie* die in revolutionaire Staten meer en meer ſtand grijpt, en van het zoogenaamd vrije Frankrijk een *adminiſtratief Despotismus* gemaakt heeft. Hoe zou ook anders een *juist midden* dat eigenlijk van geene enkele partij geliefd of ontzien wordt, zich tegen een zoo groot gedeelte der Natie kunnen ſtaande houden? Hoe zou het hebben kunnen ſtand grijpen? Hoe zou alle wederſtand verpletterd worden als op een wenk? — Doch de beſchouwing van den Staat als eene *machine* is in ons land gelukkig niet algemeen. Daarentegen des te meer de andere beſchouwing die in den Staat, niets meer dan een bloot menſchelijk gewrocht, een door menſchen ingeſteld genootſchap vindt, offchoon men dan nog wel wil toegeven dat de natuur tot het aangaan van dat genootſchap aanſpoort; even als het ongeloof in Frankrijk het huwelijk noemde: *Un contrat inſpiré par la nature même.*

Dit gevoelen, hetwelk zich eigenlijk alleen op den naam *Maatſchappij* grondt, die zeker in het burgerlijk recht een genootſchap of vennootſchap aanduidt, zou zeker ook, mocht het doorgaan, het onze aangaande den *christelijken Staat*, den doodſteek geven. Een genootſchap toch formeert zich tot eenig bepaald doel, bij het aangaan van hetzelve vastgeſteld; hier, bij voorbeeld, het algemeen nut der leden; of hun onderlinge volmaking, of de waarborging van eenige hunner rechten, of iets dergelijks. Alsdan kan de godsdienst wel een zeer wenſchelijke gezindheid der leden uitmaken, om hun goede trouw in de naleving hunner verbindtenisſen te bevorderen, of hen des te ijveriger in het bejagen van het eenmaal met eenparig goedvinden vastgeſtelde doel van hun genootſchap te maken; maar aan een *christelijken Staat* valt dan eigenlijk even weinig te denken, als b. v. aan zulk een commerciël genootſchap of brand-waarborgmaatſchappij. Het doel van dergelijke verbindtenisſen ligt buiten het gebied des Christendoms. Juist daarom is de wederlegging van dit gevoelen, dat in de zamenleving blootelijk een van menſchen ingeſteld genootſchap ziet, van zooveel gewicht.

Geheel anders toch is het geſteld met den Staat, d. i. met de zamenleving van menſchen, die onder ééne Overheid, door dezelfde openbare inſtellingen verbonden zijn. Geen voortbrengſel is hij van menſchelijke kunst of willekeur, maar 's menſchen natuurlijke ſtand, van God zelven in de eerſte vormen der zamenleving, dat is het Aartsvaderlijk leven, ingeſteld; door Zijne voorzienigheid bewaard, door Zijn woord geheiligd. Even als de huisgezinnen toch, zijn de natiën oorſpronkelijk vereenigingen van menſchen door banden des bloeds, door gezamenlijke herinneringen, lotgevallen, gedenkteekenen, ééne geſchiedenis, ééne Godsdienst verbonden (*), en haar *ſtaat* is, gelijk het woord reeds aanduidt, de ſtand, d. i. het geheel der rechten en verplichtingen, die haar als zoodanig eigen zijn.

Dat deze *ſtand* zich nu naar den aard des volks vormt, en vormen moet, daar kan wel geen twijfel aan vallen. Laat ons het volk van God ten voorbeelde nemen. Dit volk was, wel is waar, hard van harte, maar een grondgebrek zal men toch in deszelfs inſtellingen, als die van God oorſpronkelijk zijn, wel niet aantreffen. Godsdienst en Vaderland waren bij hen op het innigſte vereenigd (†). Hun geheele ſtaat was gebouwd op de geopenbaarde Godsdienst, de dienst van Jehova, en hunne verwerping is niet anders geweest dan de ſtraf op de verwerping van den Mesſias, hun beloofden He-

---

(*) Het is intusſchen waar, dat men ook landen vindt, waar *al* deze eigenſchappen niet meer zamen beſtaan.

(†) VAN ALPHEN, *de Christelijke Spectator*, 6de Vertoog.

melkoning, waarop hun ganſche Staatswezen ingericht was.

God heeft de Christenheid (vroeger heidenſche Natien) in Israëls plaats geroepen, en wel volksgewijze. Volksgewijze toch moesten zij, naar alle de profetiën toegebracht, volksgewijze door den doop tot het Christendom worden ingelijfd. Sedert is hun *ſtand* die des nationalen Christendoms geworden. Ziedaar den oorſprong der Christenſtaten.

Wij vragen nu of deze *feiten* door de *theorie* die van den Staat een Genootſchap maakt, mogen worden omvergeworpen of beſtreden? Of tegen deze leer der eeuwen de theorie der afſcheiding van Staat en Christendom kan worden toegelaten?

Wij hebben in een der vorige Nrs. van dit weekblad den bekenden VON HALLER geroemd, niet om de katholieke ſtrekking die wij erkennen dat zijn ſtelſel heeft, maar omdat het (en in zóóver verklaren wij hetzelve te omhelzen) deze beſchouwing van den Staat, als een kunstgewrocht en inrichting van menſchen, vernietigt.

Onbewimpeld verwerpen wij dus zowel de leer die van den Staat eene enkel menſchelijke inrichting, als die er een bloot werktuig van maakt. Neen; het Staatswezen, even als het huisſelijk leven, kan niet, zonder de Godsdienst als fundament te erkennen, beſtaan, en waar het dit beproeft, is het onder de macht van *nationaal ongeloof* gebracht, en dus rijp voor het verderf. Het Christendom, dat op alle ſtanden van menſchen weldadig werkt, heeft ook den onmiddelijkſten invloed op dien des volks als zoodanig. Een christenſtaat is zoo wezenlijk als een christenhuwelijk of huisgezin; en ongelukkig hij, die deze denkbeelden enkel vóór droombeelden zoude houden.

Een *nationaal Christendom*, is echter nog iets anders dan eene *nationale Kerk;* en dit was het dat wij bedoelden toen wij in N°. 2 zeiden de noodzakelijkheid niet in te zien dat alles op den voet herſteld worde, dien het vóór de omwenteling van 1795 had. Men kan zich een Christelijk huisgezin voorſtellen, ook wanneer niet al deszelfs leden tevens leden van één kerkgenootſchap zijn; ook wanneer er onder gevonden worden die nog uiterlijk tot geene kerkgemeenſchap behooren. Maar dit verhindert die christelijke Godsregering niet, welke in ieder huisgezin ſtand grijpt waar Gods woord de heerſchende wet van ouders en kinderen, van vrijen en dienstboden is. Ook het huurcontract tusſchen deze en die neemt deze gezegende werking der heilleer niet weg; zoodat zelfs, indien men de leer van een ſtaatsverdrag tusſchen Vorst en Volk, (die wij voor ons op wetenſchappelijke gronden ſtellig verwerpen,) aannam, de leer van eenen *christelijken Staat* daarbij niets zoude lijden.

Deze aanmerking is van gewicht, omdat men ſoms, door te bewijzen, dat onze Voorvaderen ten tijde hunner vrijwording van Spanje (en wel bepaaldelijk in den Handel met ANJOU en ORANJE (*)) meermalen aan een verdrag tusſchen Vorst en Volk gedacht hebben, ook tevens meent te voldingen, dat zij de nieuwerwetſche begrippen koesterden omtrent het wezen van den Staat. Deze meening is geheel willekeurig. Niets ging onze Vaderen zoo zeer ter harte, als de ſtichting van eenen Staat van *de zuivere gereformeerde christelijke religie* (zoo als men gewoon was zich uit te drukken), gelijk wij uit de woorden van den brief der Staten-Generaal aan alle Vorſten en Prinſen van Europa ten klaarſte meenen te hebben aangetoond, en uit alle Staatsſtukken en handelingen van die tijden overvloedig blijken kan.

(*) Zie HOOFT, XVIIe en XXe B. vooral bl. 745–757. KLUIT, *Hist. der Holl. Staatsr.* Deel I. bl. 298.

Dit gevoelen omtrent den band van éénheid tusſchen Godsdienst en Staat is dus geenszins uitſluitend monarchaal, ofſchoon zeker een Monarch, wien het oprechtelijk om de eer en dienst van den Koning der Koningen te doen is, den Staat (en dezen nog meer wellicht dan der kerk) uitnemende diensten kan bewijzen. Ook Republieken kunnen op dezen grondſlag gebouwd worden, gelijk het voorbeeld der aloude *Vereenigde Nederlanden* zoo heerlijk uitwijst. Maar alles hangt er, voor zoover ten minſte de Staatkunde betreft, van af, dat men zich een waarachtig denkbeeld van den Staat als eene inrichting, niet van menſchen, maar oorſpronkelijk van God zelf, en dus niet als een kunstmatigen maar als den natuurlijken toeſtand van den mensch in de zamenleving, make. Zeer juist wordt dit reeds aangetoond door den titel zelven van HALLERS groote werk: *Herſtelling der Staatswetenſchap, of Leer van den natuurlijken ſtaat der zamenleving* (*).

OVER DEN GODSDIENSTIGEN TOESTAND DER PRUISSISCHE RIJNLANDEN.

De Pruisſiſche Rijnſtreken, die onder Duitschlands ſchoonſte gewesten een voorname plaats innemen, zijn ook in menig ander opzicht dan in dat van de ſchoone Natuur hoogmerkwaardig. Even als in Duitschland (als één groot geheel beſchouwd) ſtaat ook dáár het Catholicismus tegenover de Hervorming, en deelt met haar het land; maar de laatſte bleef hare roeping op verſcheidene plaatſen getrouw, en behield de haar toebetrouwde waarheden die elders door ongeloof en onverſchilligheid vervielen, beide in kerk en hart. Bijzonder is dit waar omtrent die kleine ſtreek, welke men met recht de kern dezer gewesten mag noemen, de levendige, welvarende, en arbeidzame boorden van de Wupper, eenige uren oostelijk van Dusſeldorp, waar *Elberfeld*, *Barmen*, *Gemarke*, *Wupperfeld*, *Solingen*, *Kronenberg* en andere naburige plaatſen gelegen zijn, in een bekoorlijk dal tusſchen de heuvelachtige hoogten die op geringen afſtand van de Wupper gevonden worden; welbevolkt, en van den kleinen ſtroom die

(*) Dit ſtuk was als nader ontwikkeling van ons Art. *over het verband van Godsdienst en Staat* reeds voor eenige maanden beſtemd om ſtraks daarop te volgen. Men zie thans ook onze hoofdgedachte bevestigd in het onlangs door ons aangekondigde Werk van den Heer GROEN VAN PRINSTERER, bl. 158.

als een kronkelende zilverdraad zich tusſchen de dicht bebouwde en bewasſen hooger en lager velden henenwentelt, gezondheid, vruchtbaarheid, beweegkracht voor fabrieken en werktuigen, en alle verdere voordeelen die kleiner en grooter rivieren gewoonlijk aanbrengen, ontvangende.

In een tijd, dat in vele landen de leer, die hier ſedert de hervorming levendig en zuiver is bewaard gebleven, met nieuw leven en nieuwen ijver herrijst, en alsdan niet zelden door afgeweken theologanten of onverſchillige naam-Christenen als eene nieuwe secte, vreemde leer, ondragelijke dweeperij, enzv. wordt gebrandmerkt, verdient het inderdaad de meeste aandacht van den Christen, die het eerwaardig geloof, dat hem van uit de Eeuw der hervorming zoo helder en hoorbaar toeklinkt, zoo ſchamper door de wereld hoort hoonen, de ſtemmen dezer geloovige bewoners van het Wupperdal op te merken. God zelf verheerlijkt zich zoowel in de ſtandvastige bewaring en behoeding van het echt geloof dat ons van de Vaderen overgeleverd is, als in de opwekking van nieuw geloof, nieuw leven, nieuwe aangrijping der van ouds beledene waarheid.

Daarenboven is deze opmerking van bijzonder belang voor ons Nederlanders. Er heeft van den tijd der hervorming af een naauwe band tusſchen de Gemeenten dezer Rijngewesten, en die van onze ſtreken beſtaan. De beste Godgeleerden onzes Vaderlands, zelfs die in onze taal ſchreven, werden er vlijtig gelezen; onze ſpraak zelve was er vrij bekend, en ſommige Gemeenten zijn er zelfs door de zorge der onze geſticht. De godvruchtige Jorisſen heeft ook ten hunnen behoeve, en niet weinig op hun verzoek, zijne voortreffelijke H-Duitſche Pſalmberijming vervaardigd. In de tijden der Franſche Omwenteling leden zij even als wij van de Franſche wapenen, en thans dringt hen hetzelfde belang om tegen Franſche taal en zeden Hoogduitſche, als ons om Nederduitſche Nationaliteit tegen dezelve te handhaven; terwijl zij onder eene ons bevriende regering leven, en, even als wij den onze, hunnen koning oprechtelijk getrouw zijn en beminnen.

Deze gewesten prijzen zich den christelijken kenner der Geſchiedenis reeds vóór de Hervorming aan, als het Vaderland van Tauler en Thomas a Kempis, van welke de eerſte, een der grootſte Duitſche prozaſchrijvers zijnes tijds, onder de vrome nog onverbasterde Myſtieken der R. C. Kerk behoorde; de andere later een ſieraad van ons Vaderland, in het bijzonder van het Augustijner klooster nabij Zwol geworden is; een man van echt-Apostoliſchen geest en van waarachtig christelijken wandel, waarvan eens zijne tijdgenooten getuigen waren, thans nog zijne ſchriften, vooral dat hoogberoemde *van de Navolging Christi* luid ſpreken.

Het Rijngewest heeft ook, zoowel als het overige Duitschland, martelaren der hervormde waarheid gehad. *Adolf Klarenbach* en *Petrus Flieſtadt* werden, nadat zij met onbezweken ijver in deze ſtreken gepredikt en een vrijmoedig getuigenis van Christus hadden afgelegd, onder den toenmaligen Keurvorst en Aarts-Bisſchop van Keulen, die echter zelf naderhand der hervorming werd toegedaan en daarvoor zelfs zijn gebied moest derven, ten vure verwezen en te Keulen als ketters verbrand. De eerstgenoemde vooral wordt de eerſte Hervormer van het Bergſche land geheeten en zoowel om geleerdheid als geloofsijver hoog geroemd. Kort na hem werd een niet minder geleerd en beſchaafd man, *Koenraad Heresbach*, voortzetter van hetgeen door *Klarenbach* was aangevangen. Eerst met Erasmus, met wien hij veel punten van aanraking had en die groote achting voor hem koesterde zeer bevriend, kwam hij na deszelfs dood in naauwer betrekking met Melanchthon, aan wien hij veel verplichting kreeg en ſoms groote dienſten bewees. Zoowel deze als ook Bucerus en andere evangeliſche predikers uit andere gewesten van Duitschland, verkondigden hier de heilsleer met veel zegen. Hier leefde naderhand de eerwaardige Leeraar Joachim Neander, naar wien de ſchoone grot tusſchen Dusſeldorp en Elberfeld, aan de diep tusſchen rotſen en hoog en laag daarlangs afhangend geboomte doorſtroomende Dusſel, genaamd werd; een man door christelijke godsvrucht, dichterlijk talent en ſtille liefde tot de ſchoone natuur bekend, doch die niet, gelijk verkeerdelijk de overlevering meldt, in den hervormingstijd voor wreede geloofsvervolging herwaarts vluchten kwam en eenigen tijd in afzondering in het woud leefde; maar geboren in 1610 te Bremen, hier verſcheiden jaren rustig het evangelie verkondigde, en in hoogen ouderdom als Leeraar in zijne Vaderſtad overleed. In diezelfde Neandersgrot hield ook naderhand Terſteegen godsdienſtige bijeenkomſten. Later nog, op het einde der vorige Eeuw, verkeerde de vermaarde en niet minder godzalige Jung Stilling jaren lang te Elberfeld. In het Wupperdal bleven, ook na zijn verſcheiden, de christelijke door geen ongeloof bevlekte geloofswaarheden leven, tot de vaderlandſche ijver tegen het Franſche juk, in den tocht tegen Napoleon geopenbaard, den eerſten ſchok gaf tot nieuw leven ook in de Kerken van dat vroeger zoo begenadigde, in het begin onzer eeuw zoo diep in het ongeloof vervallene Duitschland; een opwakend leven, dat toch eerst met de viering van het derde eeuwfeest der Hervorming tot eenige heldere zelfbewustheid kwam. Intusſchen waren in het Bergſche nog buiten het Wupperdal verſcheiden recht getrouwe en levendige getuigen der waarheid te midden der duisternis overgebleven, onder welke de eerwaardige Leeraar Krafft te Keulen, nog ſteeds in de dankbare nagedachtenis eener liefhebbende Gemeente blijft leven.

Toen de Univerſiteit van Bonn, thans onder eene protestantſche regering geplaatst, in 1815 benevens de R. C. ook eene Evangeliſche theologiſche faculteit verkreeg, openbaarde zich ook in deze welhaast een betere geest dan aan de meeste Hoogeſcholen van Duitschland. Ook hier was het Eeuwfeest der Hervorming een tijdſtip van veel gewicht en beduidenis. Duitschland, ſints zoo lang in een geestelijken doodſlaap verzonken, begon de oogen te openen.

Met vreugde zag het Wupperdal in het uitgebreide Duitſche Vaderland het Christendom herleven. De on-

regelmatigheden of onbeſtemdheid, welke elders hier en daar die herleving vergezelden, vond men er niet, even als een geloovige, die ſints jaren den weg des heils kent, doorgaans voor vele afdwalingen van den jongbekeerden veilig is. Doch de getrouwe Leeraars van het dal vonden zich door deze heugelijke verandering tot nieuwen ijver voor het Rijk des Heeren genoopt. De oude rechteerwaardige Predikant KRUMMACHER, een man, wien nog de tijd der vroeger rechtzinnigheid geheugde ſtond in vele opzichten vooraan. Zijne prediking is krachtvol, echt-gereformeerd, diep in het gemoed ingrijpend, veelzins gevormd naar den geest van den godzaligen Lampe. Nog onderſcheidt zich aldaar niet weinig zijn jeugdige kracht- en genievolle, doch al te beeldrijke, en ſoms van eene te weelderige voordracht niet geheel vrije geſlacht- en naamgenoot, Dr. F. W. KRUMMACHER van Gemarke, wiens leerredenen ook in ons Vaderland in het oorſpronkelijke en vertaald bij duizende exemplaren zijn verſpreid geworden, en nog worden. Voor weinige jaren vonden de Leeraars van deze ſtreek zich opgewekt, om ten blijke hunner innige zamenſtemming in den weder van nieuws opgewekten geest des Evangeliums en der hervorming, gezamenlijk van elk een hunner eene leerrede ten behoeve der bijbelvereeniging en zendeling-genootſchappen uittegeven, die ook onder den titel *Evangeliſche Zeugniſse aus dem Wupperthale* (Evangeliſche getuigenisſen uit het Wupperdal) zijn openbaar geworden.

Ook van elders vloeien uit Duitschland bij opengevallene plaatſen geloovige jonge Leeraren tot het Bergſche Rijnland toe, van welke zich voor het vervolg heerlijke vruchten laten verwachten. Bijbel-, zendeling- en tractaat-genootſchappen zijn er doordrongen van dien geest des geloofs, buiten welken zij ſchier nutteloos zijn. De geestelijke belangen der heidenenwereld wekken er de levendigſte deelneming; en naar alle zijden richt zich van daar het oog op de oorden waar het geloof op de vroeger duisternisſe nieuwe veroveringen maakt. Geen wonder dan, dat de wereldszin, het ongeloof en de dwaalleer ten hoogſte tegen deze gemeenten zijn ingenomen, en het Wupperdalſche *Mysticismus* onder de dusgezinden door geheel Duitschland (en ook helaas! in ons land) niet weinig in kwaad gerucht ſtaat. Doch de Christen verblijdt zich in den geestelijken bloei van die ſtreken, en bidt bij de vergelijking van het Nederlandſche *Laodicea* met dezelve, met verdubbelden ijver: *Heere, uw koningrijk kome, ook onder ons!*

Zoo is dan ook thans nog in ons Vaderland, (een land alwaar vele getuigenisſen gehoord worden, even als in de dagen van ouds,) de belangſtelling in den kerkſtaat van alle landen waar eens de Hervormde Waarheid bloeide, geen onbekende zaak. Verheugden zich niet de Christenen in Nederland, toen bij het woeden van den Belgiſchen opſtand de zoo bekende Christenleeraar *Merle d'Aubigné* op den Haagſchen kanſel, naar aanleiding van Matth. XXIV., de heerlijke toekomst van Christus verkondigde, waarvan het rumoer der volkeren eene voorbereiding moet zijn? Vonden velen onzer vromen niet het gevoel huns harten terug in de innige wijze waarop de leeraar van Hörstgen, de eerwaarde *Ball*, in het voorleden jaar de dierbaarheid van Christus aanprees? — Ook dezer dagen hadden eenigen onzer in eenen vriendenkring het voorrecht eene uitlegging van een kapittel van Joannes te hooren uit den mond van den hierboven vermelden F. W. KRUMMACHER, die zich eenige dagen te Amſterdam ophield. Naar aanleiding van het verhaal der *voetwasſching*, door den Heer aan zijne discipelen verricht, behandelde hij met den meesten nadruk een leerſtuk, neen, het geheele Evangelie, de blijde boodſchap des heils, die toch alleen gelegen is in die Waarheid, dat *Hij*, *die geen zonde gekend heeft, tot zonde gemaakt is voor ons, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.* Hier waren geen bloemen van welſprekendheid, maar de nadrukkelijke verkondiging van onze diepe ellende en onze heerlijke verlosſing, met de getrouwe vermaning aan een iegelijk om zich zelve wel te onderzoeken, of hij in de daad de kracht van Christus bloed heeft leeren kennen. — Zeker zouden velen onzer mede-Christenen zich verheugd hebben in de krachtige verkondiging dier waarheid waarmede de Kerk ſtaat of valt, en die, levendig verkondigd, nog nimmer onvruchtbaar geweest is tot bekeering der harten, daar het woord Gods niet ledig wederkeert; en het heeft derhalven velen diep bedroefd dat het aanzoek, hetwelk gedaan is geworden om aan dezen geachten leeraar eene predikbeurt hier ter ſtede af te ſtaan, van de hand is gewezen. Wij willen niemand in hetgeen dat hij zijn plicht vermeent te zijn beoordeelen, doch geven alleen in bedenking of dit een blijk dier zoo hoog geroemde verdraagzaamheid is, welke men ſteeds voorgeeft dat in Nederland haren zetel gevestigd heeft.

SPREUKEN.

Hoe vele menſchen die telkens op hunne liefde tot de waarheid roemen, zouden haar verwerpen, wanneer zij zich vertoonde. De Joden hadden twintig eeuwen lang eenen Mesſias verwacht, en riepen toen Hij in hun midden was: *Kruist hem!*

De beduidenis der getallen, die voor den aandachtigen opmerker op vele plaatſen der H. S. zeer gewichtig is mag niet worden voorbijgezien; want niet vergeefs wordt tot lof van God gezegd: *Gij Heere, hebt alles naar maat, gewicht en getal geſchapen.* AUGUSTINUS.

Geen bedrijf lijdt zooveel aanſtoot, als het ontwerpen van groote plannen; want God wil den mensch niet toelaten de hand aan zijn opperbeſtuur te ſlaan. LUTHER.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.